

УДК 336.71

Ю. О. Філіппова,
Донецький державний університет управління

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО УДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

У статті розглянуто методичний підхід до удосконалення оцінки фінансової стійкості банківської системи з метою забезпечення її ефективного та сталого функціонування.

Ключові слова: оцінка, фінансова стійкість, банківська система.

Постановка проблеми. В умовах нестабільності світового фінансового простору об'єктивна та оперативна оцінка фінансового стану банківської системи регулюючими органами країни з метою зменшення або нівелювання можливих ризиків набуває особливої актуальності. У процесі реалізації стратегічного управління банківською системою як основним елементом фінансового сектору пріоритетним завданням виступає удосконалення оцінки фінансової стійкості з урахуванням умов існуючого зовнішнього середовища та внутрішніх економічних особливостей.

Існуючі у світовій практиці методичні підходи до оцінки фінансової стійкості банківської системи вимагають їх адекватної адаптації до сучасного стану національного господарства. Застосування регулюючими органами певної методики без урахування особливостей, притаманних фінансовій системі України, істотно обмежує ефективність стратегічного управління банківською системою. Саме тому розробка методичного підходу до удосконалення оцінки фінансової стійкості сприятиме забезпеченню сталого функціонування банківського сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Умови реалізації механізму забезпечення фінансової стійкості банківської системи та питання стратегічного розвитку банківської системи є основними у працях вітчизняних вчених Б. Адаміка, А. Дзюблюка, А. Барановського, В. Коваленка, В. Козюка, В. Кочеткова, О. Крухмаль, Р. Михайлюка, В. Міщенко. Проте мінливі умови функціонування економіки та необхідність компіляції зарубіжного досвіду вимагають подальшого розвитку методичних підходів до удосконалення оцінки фінансової стійкості вітчизняної банківської системи.

Не вирішені раніше частини проблеми. В Україні на рівні макропруденційного регулювання для своєчасного моніторингу фінансової стійкості банківської системи використовуються такі інструменти: економічні нормативи регулювання діяльності банків, індикатори фінансової стійкості, які розраховуються і поширюються згідно з вимогами Міжнародного валютного фонду (МВФ), закони та нормативно-правові документи Національного банку України (НБУ). Проте така значна кількість підходів та показників не дає змоги швидко та відносно просто оцінити фінансову стійкість банківської системи на основі публічної інформації. Саме тому виникає об'єктивна необхідність у розборці єдиного індикатора, який може бути використаний регулюючими органами країни на практиці як елемент механізму забезпечення фінансової стійкості банківської системи.

Мета статті полягає у розробці методичного підходу до удосконалення оцінки фінансової стійкості банківської системи, як складового елементу розвитку економічного механізму забезпечення фінансової стійкості банківського сектору.

Виклад основного матеріалу. Дослідження зарубіжного досвіду у сфері оцінки фінансової стійкості банківської системи та узагальнення вітчизняної практики свідчать про те, що створення ефективної системи макропруденційного банківського нагляду залежить від якості оцінки поточного та прогнозного стану банків, своєчасного моніторингу банківських ризиків, аналізу рівня менеджменту, регулярної оцінки ступеня надійності і ліквідності банківської системи.

Розробка методичного підходу до удосконалення оцінки фінансової стійкості ґрунтується на аналізі існуючих методів з урахуванням вимог НБУ щодо необхідності виконання обов'язкових економічних нормативів комерційних банків. Методика розрахунку агрегованого індикатора фінансової стійкості (далі – АІФС) розроблена на основі Закону України “Про банки та банківську діяльність” [1], Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [2], тематичних досліджень МВФ [4], а також публікацій, у яких предметом розгляду виступає механізм забезпечення фінансової стійкості банківської системи.

Суть методичного підходу до удосконалення оцінки фінансової стійкості банківської системи полягає в послідовному процесі врахування чинників, які впливають на фінансову стійкість, визначенні методів та інструментів оцінки ступеня їх впливу на об'єкт дослідження і розробки підходу до оцінки, що дозволяє відобразити узагальнюючий показник за допомогою розрахунку агрегованого індикатора фінансової стійкості (АІФС).

Для розрахунку АІФС було сформовано масив коефіцієнтів, які відображають ризики, притаманні вітчизняній банківській системі. Обрані коефіцієнти за функціональним призначенням було розподілено на такі групи: достатність капіталу та якість кредитного портфеля; ефективність діяльності; ліквідність.

Кожному коефіцієнту в окремих групах на основі статистичних методів, пруденційних показників та підходів, прийнятих у міжнародній практиці, присвоюються граничні (критичні) значення досягнення, вихід за межі яких сигналізує про нарощення певних ризиків, які вимагають від регулюючих органів вжиття необхідних заходів з метою їх обмеження та усунення. Також доцільно позначити кожний коефіцієнт як k_{ij} , де i – номер групи, j – номер коефіцієнта у групі.

До першої групи належать коефіцієнти, які характеризують достатність, адекватність, захищеність капіталу та якість кредитного портфеля. Методику розрахунку кожного коефіцієнта висвітлено у [4; 2; 3, с. 39]).

Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів [4]:

$$k_{11} = \frac{PK}{A_p + C_{en}} \cdot 100 \% \quad (1)$$

де PK – регулятивний капітал банківської системи;

A_p – активи, зменшені на суму створених відповідних резервів за активними операціями;

C_{en} – сукупна сума відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами та банківськими металами.

Співвідношення недіючих кредитів¹ до сукупних валових кредитів [4]:

$$k_{12} = \frac{HK}{CBK} \cdot 100 \% \quad (2)$$

де HK – недіючі кредити;

CBK – сукупні валові кредити.

¹ До 2007 року до недіючих кредитів включалися кредити під контролем, субстандартні, сумнівні та безнадійні. З 2008 р. до недіючих кредитів включаються кредити сумнівні та безнадійні.

Співвідношення кредитів, наданих нерезидентам до сукупних валових кредитів [4]:

$$k_{13} = \frac{H_K}{CBK} \cdot 100 \% \quad (3)$$

де H_K – кредити нерезидентам;
 CBK – сукупні валові кредити.

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента [2]:

$$k_{14} = \frac{Зс}{PK_1} \cdot 100 \% \quad (4)$$

де $Зс$ – сукупна заборгованість за строковими депозитами, кредитами, факторингом і фінансовим лізингом, векселями, борговими цінними паперами, акціями, дебіторською заборгованістю, простроченими нарахованими доходами;
 PK_1 – регулятивний капітал.

Співвідношення кредитів в іноземній валюті до сукупних валових кредитів [4]:

$$k_{15} = \frac{K_{in}}{CBK} \cdot 100 \% \quad (5)$$

де K_{in} – кредити в іноземній валюті;
 CBK – сукупні валові кредити.

Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу [4]:

$$k_{16} = \frac{ЧВП_{in}}{K} \cdot 100 \% \quad (6)$$

де $ЧВП_{in}$ – чиста відкрита позиція в іноземній валюті кредити в іноземній валюті;
 K – капітал.

Друга група коефіцієнтів характеризує ефективність, рентабельність банківської системи з позиції її достатності.

Рентабельність активів (*ROA*) [3, с. 39]:

$$k_{21} = \frac{\text{ЧП}}{A_{\text{заг}}} \cdot 100\% \quad (7)$$

де $\frac{\text{ЧП}}{A_{\text{заг}}}$ – чистий прибуток;
 $A_{\text{заг}}$ – загальні середньорічні активи.

Рентабельність капіталу (*ROE*) [3, с. 39]:

$$k_{22} = \frac{\text{ЧП}}{K_{\text{заг}}} \cdot 100\% \quad (8)$$

де $\frac{\text{ЧП}}{K_{\text{заг}}}$ – чистий прибуток;
 $K_{\text{заг}}$ – загальний середньорічний капітал.

Третя група складається з коефіцієнтів, які характеризують ліквідність банківської системи.

Норматив миттєвої ліквідності [2]:

$$k_{31} = \frac{A_{31}}{З_{31}} \cdot 100\% \quad (9)$$

де A_{31} – активи банку з кінцевим строком погашення до 31 дня;
 $З_{31}$ – зобов'язання банку з кінцевим строком погашення до 31 дня.

Норматив поточної ліквідності [2]:

$$k_{32} = \frac{A_l}{З_1} \cdot 100\% \quad (10)$$

де A_l – ліквідні активи з кінцевим строком погашення до одного року;
 $З_1$ – зобов'язання банку з кінцевим строком погашення до одного року.

Норматив короткострокової ліквідності [2]:

$$k_{33} = \frac{З_c}{PK} \cdot 100\% \quad (11)$$

де $З_c$ – сукупна заборгованість за строковими депозитами, кредитами, факторингом і фінансовим лізингом, векселями, борговими

цінними паперами, акціями, дебіторською заборгованістю, простроченими нарахованими доходами;
PK – регулятивний капітал.

Співвідношення ліквідних активів до сукупних активів [4]:

$$k_{34} = \frac{A_l}{A_{заг}} \cdot 100 \% \quad (12)$$

де A_l – ліквідні активи;
 $A_{заг}$ – загальні активи.

У ході розрахунку агрегованого індикатора банківської системи (АІФС) для визначення критичних значень індикаторів проведено статистичний аналіз показників за період з 01.01.2006 по 01.01.2012. Критичні значення індикаторів визначаються як середньоарифметичні, скориговані на стандартне відхилення в діапазоні кратності від 1,5 до 3. Кожному коефіцієнту присвоюються ваги і бали в діапазоні від 1 до 2 і від 1 до 4 відповідно:

$$A = \begin{cases} \sum_{i=1}^n \gamma_i = 37, \\ 1 \leq \gamma_i \leq 2, \\ 1 \leq \lambda_i \leq 4. \end{cases} \quad (13)$$

де A – нормований (стандартизований) коефіцієнт;
 γ_i – вага i -го коефіцієнта;
 λ_i – відповідний бал, присвоєний i -му коефіцієнту. При цьому розраховується ваговий коефіцієнт для кожного коефіцієнта з груп:

$$K_{\gamma_i} = \frac{\gamma_i}{\sum_1^n \gamma_i} \quad (14)$$

де K_{γ_i} – ваговий коефіцієнт;
 γ_i – вага i -го коефіцієнта;
 λ_i – відповідний бал, присвоєний i -му коефіцієнту.

Узагальнюючий результат по кожній групі коефіцієнтів визначається як сума добутку значення окремого i -го коефіцієнту та відповідного балу, присвоєного i -му коефіцієнту.

$$I_j = \sum_{i=1}^n K_i \cdot K_{\gamma i} \rightarrow \min \quad (15)$$

де I_j – індикатор окремої групи коефіцієнтів;

j – порядковий номер групи коефіцієнтів;

K_i – коефіцієнт у кожній групі;

$K_{\gamma i}$ – ваговий коефіцієнт.

Індикатор достатності капіталу та якості кредитного портфеля:

$$I_k = \sum_{i=1}^n K_{11-16} \cdot K_{11-16\gamma} \quad (16)$$

де I_k – індикатор достатності капіталу та якості кредитного портфеля.

Індикатор ефективності діяльності:

$$I_e = \sum_{i=1}^n K_{21-22} \cdot K_{21-22\gamma} \quad (17)$$

де I_e – індикатор ефективності діяльності.

Індикатор ліквідності:

$$I_l = \sum_{i=1}^n K_{31-34} \cdot K_{31-34\gamma} \quad (18)$$

де I_l – індикатор ліквідності.

Агрегований індикатор фінансової стійкості банківської системи розраховується як середнє арифметичне значення груп індикаторів. При цьому чим нижче значення АІФС, тим більш стабільний рівень фінансової стійкості він характеризує (табл. 1):

$$I_{fs} = \frac{I_k + I_e + I_l}{3} \rightarrow \min \quad (19)$$

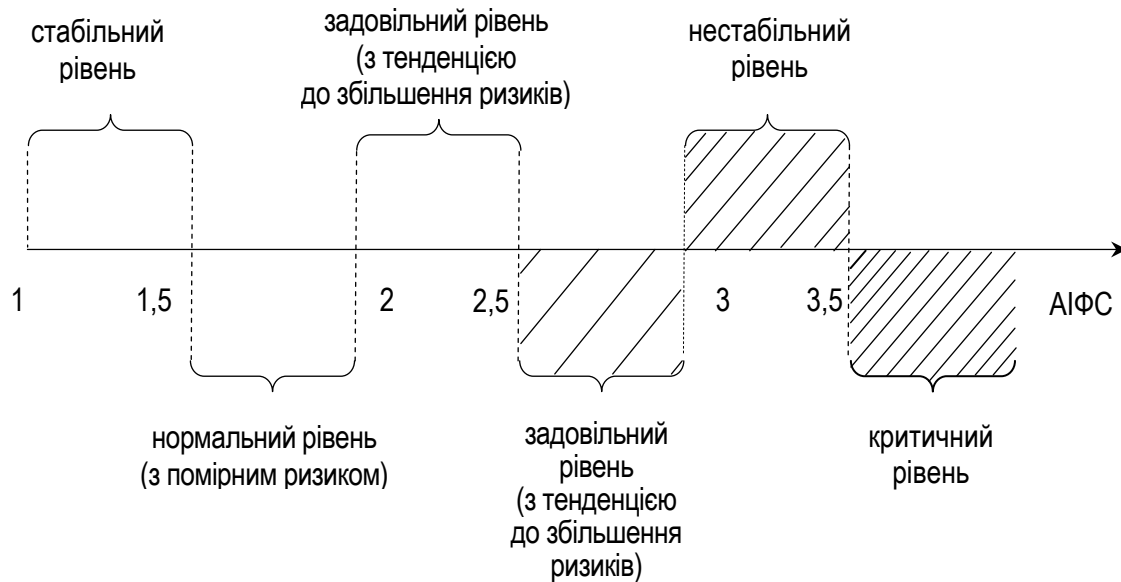
де I_{fs} – агрегований індикатор фінансової стійкості (АІФС) банківської системи.

Таблиця 1 – Система показників для розрахунку АІФС банківської системи

№ пор	Найменування показників	Позначення	Критичні значення показників, %				Вага	Ваговий коефіцієнт, K_{ji}
			Бал 1	Бал 2	Бал 3	Бал 4		
Достатність капіталу та якість кредитного портфеля								
1	Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів	K_{11}	>20	20–15	15–10	<10	2	0,167
2	Співвідношення недіючих кредитів і сукупних валових кредитів	K_{12}	<2	2–3	3–4	>4	1	0,083
3	Співвідношення кредитів, наданих нерезидентам, до сукупних валових кредитів	K_{13}	<10	10–15	15–20	>20	1	0,083
4	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента	K_{14}	<15	15–20	20–25	>25	2	0,167
5	Співвідношення кредитів в іноземній валюті до сукупних валових кредитів	K_{15}	<35	35–40	40–45	>45	2	0,167
6	Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу	K_{16}	<15	15–20	20–25	>25	1	0,083
Дохідність								
8	Рентабельність капіталу	K_{22}	>25	25–20	20–15	<15	2	0,167
7	Рентабельність активів	K_{21}	>3	3–2,5	2,5–2	<2	1	0,083
Ліквідність								
9	Норматив миттєвої ліквідності	K_{31}	>40	40–30	30–20	<20	1	0,083
10	Норматив поточної ліквідності	K_{32}	>60	60–50	50–40	<40	1	0,083
11	Норматив короткострокової ліквідності	K_{33}	>80	80–70	70–60	<60	1	0,083
12	Співвідношення ліквідних активів до сукупних активів	K_{34}	>20	20–17	17–14	<14	1	0,083

Після проведених розрахунків стає можливим визначення рівня фінансової стійкості банківської системи на основі аналізу значення агрегованого індикатора фінансової стійкості. Завдяки цьому критерію рівень фінансової стійкості банківської системи можна охарактеризувати відповідно до таких типів (рис. 1).

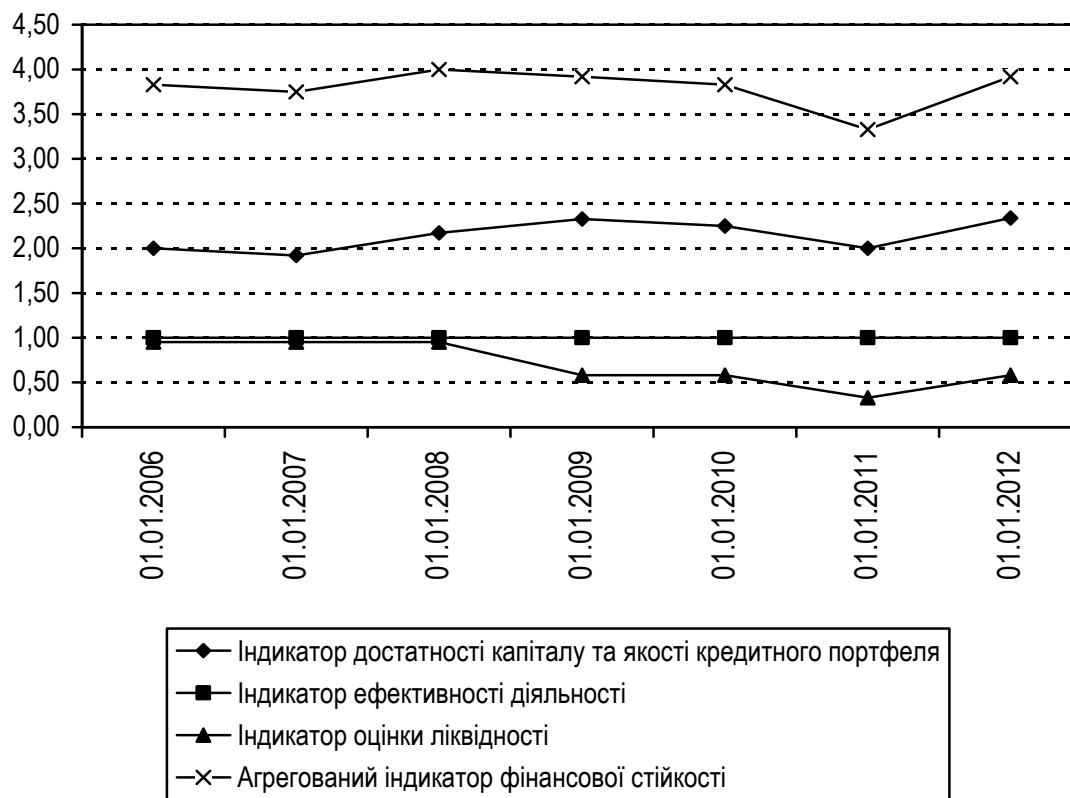
Рисунок 1 – Критеріальні значення агрегованого індикатора фінансової стійкості банківської системи

На основі запропонованого методичного підходу було проведено оцінку фінансової стійкості банківської системи України у період з 01.01.2006 по 01.01.2012. Згідно з результатами дослідження найбільшу чутливість до АІФС виявляє індикатор достатності капіталу та якості кредитного портфеля, що обумовлено впливом на забезпеченість банківської системи капіталом, збільшенням рівня резервування у зв'язку із зниженням якості кредитного портфеля (рис. 2).

Динаміка АІФС свідчить про зниження ступеня фінансової стійкості банків під тиском якості банківських активів. Так, за станом на 01.10.2012 показник АІФУ склав 3,92, що свідчить про його наближення до рівня за станом на 01.01.2008, тобто у період, який передував кризовим явищам в економіці.

Таким чином, виходячи з отриманих даних, стан фінансової стійкості банківської системи України можна охарактеризувати як незадовільний станом на 01.01.2012. Проте критичний рівень фінансової стійкості, зафіксований станом на 01.01.2008, було подолано та у період з 01.01.2010 по 01.01.2011 прослідковується тенденція до зміцнення фінансової стійкості банків. Погіршення ситуації за станом на 01.01.2012

обумовлюється негативними чинниками внутрішнього та зовнішнього середовища. З позиції врахування ризиків, які притаманні банкам, в системі агрегованого індикатора фінансової стійкості потрібне збільшення переліку субіндикаторів.

Рисунок 2 – Динаміка індикаторів фінансової стійкості банківської системи

Висновки. Запропоноване удосконалення оцінки фінансової стійкості банківської системи відрізняється прозорістю та чіткістю, що обумовлено використанням при її здійсненні лише публічної інформації. До недоліків можна віднести наявність суб'єктивного чинника у вигляді присвоєння певної кількості балів на основі експертного методу. Результати, одержані у ході розрахунку АІФС банківської системи України, можуть викликати інтерес як у регулюючих органів країни, так і у потенційних інвесторів. Подальшої розробки потребує напрям з прогнозування коливань стану фінансової стійкості банківської системи у майбутньому. Реалізація даного напрямку на практиці дозволить корегувати існуючий механізм забезпечення фінансової стійкості банківської системи України, випереджаючи негативні наслідки.

Список літератури

1. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 21.12.2000 № 2156-III. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
2. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] : інструкція, затверджена Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 368. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
3. Основні показники діяльності банків України на 01.01.2012 // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 2. – С. 39.
4. Financial Soundness Indicators: Compilation Guide [Electronic Resource]. – Access mode : <http://www.imf.org>.

Отримано 24.12.2012

Summary

Methodical approach to improving of the evaluation the financial strength of the banking systems, with the purpose to ensure its for efficient and sustainable operation, are considered.